

**با گام چهارم تحقیق
در نظام سلامت آشنا شوید**

بیان مسأله؛ مسأله این است!

اهداف آموزشی

- از خوانندگان محترم انتظار می‌رود پس از مطالعه این مقاله:
- در ترسیم عوامل ایجاد کننده مسأله توانمند شوند.
- توانایی بیان مسأله را داشته باشند.

نیره اسماعیل زاده

کارشناس اپیدمیولوژی معاونت بهداشت
دانشگاه علوم پزشکی مشهد

مقدمه

اینجاست که بایستی همه ابعاد مسأله را شناخت و تمام جوانب آن را بررسی کرد. همچنین باید از تجارب، مشارکت و همفکری همه کسانی که در فرآیند اجرایی مشارکت دارند مانند مدیران، کارشناسان، ارایه دهندگان خدمت و خدمت گیرندگان استفاده کرد. بایستی بتوان عواملی که به شکل مستقیم و غیر مستقیم در ایجاد مشکل و مسأله نقش دارند را مشخص کرد تا شناخت نقاط و گلوگاه‌های مؤثر جهت ایجاد تغییرات امکان پذیر شود. در این مقاله به طور مختصر به بیان گام‌هایی که در تهیه و نوشتن یک «بیان مسأله» دقیق مورد نیاز است می‌پردازیم.

در گام‌های اول و دوم تحقیق در نظام سلامت به اهمیت شناسایی سیستم و شناسایی مشکلاتی که منجر به ایجاد اختلال در توازن سیستم می‌شود پرداختیم. از میان مشکلات شناسایی شده توانستیم با توجه به منابع زمانی، مکانی، نیروی انسانی و ... آن‌ها را اولویت بندی کرده و مسأله‌ای که نیاز به بررسی دارد را مشخص کنیم. حال چگونه می‌توان مسأله را ارایه داد؟ چگونه می‌توان آن را حل کرد؟ اگر این مسأله حل نشود چه عواقبی دارد؟ اگر حل بشود به چه نتایج سودمندی ممکن است دست یابیم یا چه مشکلاتی می‌تواند داشته باشد؟

ترسیم مساله

در مکان‌های مختلف، فرهنگ مختلف و ... متفاوت باشد. پس خودتان با کمک تجاربتان و تجارب اهل فن و کارشناسان در منطقه و اطلاعات به دست آمده از جمعیت خدمت گیرنده، شبکه علیت را رسم کنید. اینکه بتوانیم مشخص کنیم کدام قسمت زنجیره و عامل پیشنهادی می‌تواند گلوگاه باشد، کدام قسمت در صورت رفع، نتیجه سریع می‌دهد و کدام مورد با وجود زمان‌بر بودن باعث حل ریشه‌ای مشکل سوءتغذیه می‌شود خیلی مهم است.

اینجاست که باز هم تأکید می‌کنیم آگاهی دقیق از مسأله و همه جوانب آن راه‌گشا و عامل حل مسأله است. این علم بایستی با توجه به منطقه و بومی شده باشد، یعنی برگرفته از مسایل ایجاد کننده آن در منطقه ارایه شود. اندازه‌گیری میزان اثرگذاری عوامل، مساله مهم دیگری است که در مقالات بعدی به آن می‌پردازیم.

نتیجه‌گیری

روش‌های مختلفی در متون مختلف برای نشان دادن عوامل ایجاد کننده مسأله وجود دارد. یکی از رایج‌ترین آن‌ها «زنجیره علیت» است که ارتباط عوامل با مسأله را به طور مستقیم و غیر مستقیم نشان می‌دهد. دانستن مسأله و ابعاد آن محکم‌ترین قدم برای حل آن است و این حاصل نمی‌شود مگر با مطالعه متون و شناخت سیستم‌هایی که مرتبط با موضوع هستند و کمک گرفتن و بارش افکار با مجموعه افراد آگاه علمی و تجربی و خدمت گیرندگان. شناسایی نقاط گلوگاه مسأله، راز موفقیت در حل مسأله است.

برای اولویت بندی مسایل نیاز به بارش افکار و استفاده از تجارب اهل فن و گروهی از افراد مطلع و ذی‌نفع در مسایل و از طرفی استفاده از متون علمی و تجارب علمی داشتیم. پس از این‌که مسأله‌ای به عنوان اولویت نیازمند به بررسی تشخیص داده شد، بایستی ضمن داشتن آگاهی از جوانب مسأله و بررسی و تحقیق در مورد آن بتوان از همفکری افراد گروه استفاده کرد.

دانستن همه جوانب یک مسأله خود در حل گره‌های آن کمک کننده اساسی است. با شناخت مواردی که به طور مستقیم و غیر مستقیم بر ایجاد مسأله مؤثرند می‌توان بخوبی نقاطی را که مداخله، بهترین اثر را می‌تواند داشته باشد، شناسایی کرد. می‌توان این نقاط را به عنوان گلوگاه در نظر گرفت.

حال ببینیم چگونه می‌توان عوامل ایجاد کننده مستقیم و غیر مستقیم را رسم کرد؟ ترسیم این نمودار به طور صحیح، نیازمند علم به موضوع است.

فرض کنید در منطقه‌ای سوءتغذیه در کودکان رایج است. در متون مختلف از مواردی چون سطح آگاهی و دانش مادر، وضع اقتصادی، بیماری‌های عفونی، کمبود مواد غذایی و عدم رعایت بهداشت به عنوان علل منجر به سوءتغذیه یاد شده است. شما هم ممکن است با روش بارش افکار و مشورت با اهل علم و فن و ... نمونه‌های دیگری را به عنوان عامل سوءتغذیه شناسایی کرده باشید. اینکه کدام عوامل منجر به عامل دیگر و در نهایت منجر به سوءتغذیه می‌شود، ممکن است

منابع

- اسماعیل زاده نیره، ضرورت تحقیق در سیستم‌های بهداشتی درمانی، فصلنامه بهروز، شماره ۱۱۴، دوره ۳۳، ۱۴۰۱
- اسماعیل زاده نیره، تفکر سیستمی در شناسایی و حل مسأله، فصلنامه بهروز، شماره ۱۱۳، دوره ۳۳، ۱۴۰۱
- اسماعیل زاده نیره، گام دوم تحقیق در نظام سلامت (مسأله‌یابی در سیستم‌های بهداشتی)، فصلنامه بهروز، شماره ۱۱۵، دوره ۳۳، ۱۴۰۱
- آصف زاده سعید و همکاران. مدیریت و برنامه ریزی بهداشت و درمان. جلد اول تهران. انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۸
- آصف زاده سعید و همکاران. ده گام پژوهش در سیستم‌های بهداشتی، مدیریت تحقیق بهداشت و درمان، انتشارات معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، چاپ دوم. ۱۳۸۰
- سازمان جهانی بهداشت. تحقیق در سیستم‌های بهداشتی. ویراسته مرتضی زعیم. چاپ اول. تهران. انتشارات معاونت پژوهشی وزارت بهداشت و درمان و آموزش پزشکی، ۱۳۶۹